

ЧИТАЛИЩЕ

ПОВРЕМЕННО СПИСАНИЕ

(Излѣзва дважди въ мѣсеца).

СЛАВЕНСКАТА ВЗАИМНОСТЪ. (*)

ВЪВЕДЕНИЕ.

I.

Кратко очертаніе на древніѣтъ исторіѣ на Славенитѣ.

Славенитѣ принадлежатъ къмъ Индо-европейското или Арійското племе, отраслитѣ на което въ прѣдисторическитѣ времена ся прѣселили изъ Сръдніѣ Азіѣ въ Европѣ. На югъ ся поселили Латинитѣ, Иллиро-Тракийтѣ и Гърцитѣ; на сѣверъ отъ тѣхъ — Келтитѣ или

(*) Цѣльта на туй съчиненіе, споредъ свидѣтелството на авторѣтъ му, е да събере и сведе свидѣтелства за взаимнитѣ отношенія на славенскитѣ народы въ найотколѣшнитѣ врѣмена, до колкото тѣзи сношенія сѣ имали практическы резултаты въ духовный и политическый животъ на Славенитѣ Авторѣтъ ся е завзелъ за тѣзи работѣ съ всевъз-

Галлытъ, Германцытъ или Нѣмцытъ, Литовцытъ и Славенытъ. Жилищата на послѣднитѣ ся простирани, изобщо като говоримъ — отъ Адриатско Море прѣзъ крайдунавскытъ земи задъ Карпатскытъ (Татрскытъ) планины.

Вѣроятно е че Славенытъ първоначално самы сѣ ся наричали, Сърби, а другытъ народы сѣ ги наричали Венеты (Венеды). И двѣтъ тѣзи названія ся отъ тъмно происхождение ⁽¹⁾ първото име сѣ спазили до ега два славенскы народы — Лужицкытъ и Дунавскытъ Сърби; съ второто и до днесъ Нѣмцытъ и Чудитѣ наричатъ нѣкои славенскы отрасли (Wenden, Winden, Väne). Изъ крайдунавскытъ земи Славянитѣ, повечето были истикани задъ Карпатскытъ планины отъ Власытъ (Галлитѣ или Римленитѣ?). Тука на Висла и на Днѣпрѣ, тѣ или умножили бройтъ на съплеменницытъ си които обитавали по тѣзи мѣста, или отнели земи отъ другытъ племена, а най вече отъ Чудытъ. Въ тѣзи Задкарпатскы страны, които сѣ извѣстны на древнѣи мѣръ подъ названіето Скътія и Сарматія, гръцкытъ и римскытъ писатели знайтѣ вече нѣколко племена отъ Венетытъ подъ имената Нуры, Будины, Сърбы, Хърваты, Поляны, Велеты, Словѣны, Кривичи, Сѣверяне и дрѣ. За да ся распространятъ понататѣкъ на истокъ Славенитѣ побъркало имъ движението на Уралскытъ, Чудскытъ и Тюркскытъ племена на Западъ, именно на Хуннытъ и Аварытъ. Стѣснявани испослѣ, и покорявани отъ тѣзи иноплеменници, Славенитѣ, (*superiores barbari*) взели да напиратѣ на западнытъ си съсѣды, а найвече на Нѣмцытъ, и да ся распространяватѣ на Западъ — въ Лабскытъ Земи, и на югъ — въ отдавнешнитѣ си родинѣ, крайдунавскытъ земи ⁽²⁾.

можнѣ добросвѣтностъ, и при вѣнчко че оеѣща самъ повече отъ вѣнчки многобройнытъ недостатки и пробѣлы на труда си, то и съ това надѣе ся, че този неговъ опытъ нѣма да излѣзе съвсѣмъ бесполезенъ наспоредъ цѣльтж му.

(1) Че Славенитѣ сѣ ся наричали самы отъ найнапредъ Сърбы незнаемъ до колко може да бѣде вѣрно, а кодкото за Венеты, Венеды, Венди и Вѣнды, еѣще и Анти ный мыслимъ да е отъ окончаніето *Вяне* (отъ Словяне) *Венеди, Ванди, Ванти и Анти*. (Прѣз.)

(2) Ный смы не съгласны съ автора на тѣзи статіѣ, 1-во за

Въ VI вѣкъ слѣдъ Р. Хр. « Многобройното племе на Венедьтъ » ся дѣляло на двѣ отрасли, западниѣтъ — Славены, и источниѣтъ — « безбройныѣтъ » Анты (Венеты). Това послѣднето названіе скоро исчезва, и всичкиѣтъ племена на отколѣшнитѣ Сърби или Венеты вземагъ името Славены или по правилно Словѣне ⁽³⁾. На западъ Славенитѣ ся подвигали на слѣдъ Германскитѣ племена и въ крайтъ на V вѣкъ были вече на Лабѣ, Салѣ, Волтавѣ и Моравѣ. Така Бодричитѣ, Велетитѣ или Лютичитѣ, Сърбитѣ, Чехитѣ и Мораванитѣ заселили земитѣ си, що лежали на истокъ отъ Лабѣ, Салѣ и Шумавѣ. На югъ Славенитѣ, въ теченіе на IV и V вѣкове, завзели сѣверното прибрѣжіе на Дунавъ; подиръ това като миңжли Дунавъ, взели да ся селятъ въ Византійскитѣ Имперіѣ, въ Мизіѣ, Тракіѣ, Македоніѣ, Епирѣ, Тессаліѣ, и даже въ собствениѣ Гръціѣ. Пакъ около това врѣме, въ крайтъ на VI вѣкъ, Славенитѣ зели да ся распространяватъ изъ крайдунавскитѣ земи въ земитѣ алпійскы. Тѣзи Славени които ся поселили въ Дунавскитѣ и Алпійскитѣ земи, повече и почесто отъ колкото всичкиѣтъ други Славенскы племена ся наричали съ името си « Словѣне, Словенци (Словенскый) » и сами си и отъ чужденциѣтъ.

Въ първѣтъ половинѣ на VII столѣтіе излѣзли отъ древнеславенскитѣ Карпатскы земи — изъ Бѣлѣ или Ве-

особенностьѣ на Иллиро-Тракіѣското племе отъ Славенитѣ, 2-ро за тѣхното отъ Власитѣ испѣждане, въ такъвъ смьолъ както го взема той, и 3-те за тѣхното разселеніе, както го прѣдставя той само на слѣдъ Нѣмциѣтъ. Видимата многобройность на Славенитѣ и въ най-древнитѣ времена както и днесъ прѣвѣсходната имъ бройность и тѣхното распрѣдѣленіе на сѣверъ, западъ, истокъ и югъ явно показватъ за не едностранчевото тѣхно разселеніе, и очевидното тѣхно распространеніе въ V-й и VI-й вѣкъ въ сравненіе съ другитѣ народности и особенно съ грѣцкитѣ *даватъ ни да разберемъ* че едностранно само, водены отъ твърдѣ кѣсны и ограничены исторически доказателства, изваждатъ на лице, нѣкои писатели, разселеніето на Славенитѣ само отъ вѣдъ Дунавъ на западъ. (Пр.)

(3) Приемами че Словени е по право отъ Славены, като противоположно на Нѣмцы, по затрудняваны ся да приемемъ че

ликъ Хърватіѣ и Сърбіѣ, Хърватыѣ и Сърбыѣ, ми-
нжли прѣзь Дунавъ и поселили ся посрѣдъ Алпійскыѣ
и Византійскыѣ Славены, като завзели южнѣ Паноніѣ,
Далмаціѣ и Иллиріѣ. А въ VII вѣкъ ся прѣкратило
туй грѣмадно прѣселеніе на Славеныѣ на западъ и на
югъ. Отъ това време Славеныѣ ся явяватъ племе, рас-
пространено въ срѣднѣ, источнѣ и югоисточнѣ Европѣ,
като наченемъ отъ Лабѣ, Салѣ, Шумавѣ, Инѣ, Алпѣ-
тѣ и Адриатекото море, дълбоко на истокъ къмъ горній
Донъ и Долній Днѣпръ, отъ Балтійското море, езерото
Илменъ и върховетѣ на Волгѣ на югъ — къмъ Черното
и Егейско море.

а). *Западнитѣ Славене* завземали земитѣ на Лабѣ,
Одрѣ, Вислѣ, Волтавѣ и Моравѣ: 1) *Бодричитѣ* (Ва-
гры, Полабы, Глиняне, Древляне, и др.); 2) *Вележы* или
Лютичи (Чрѣзпѣняне, Ратари, Украинѣ, Брѣжанѣ, Стодо-
ряне, Рана, Волянѣ и др.), 3) *Сърби* (Суслы, Нишанѣ,
Гломачи, Милчанѣ, Лужичанѣ и др.); 4) *Чехы* (Лучанѣ,
Лютомирчи, Хърваты, Дудлѣбы и др.) 5) *Моравани* и
Словакы — найстаритѣ обитатели на южнѣй склонѣ на
Карпатѣ; 6) *Ляхы* (Полянѣ, Поморянѣ, Мазовшанѣ, Ку-
яванѣ, Хърваты, Слязанѣ и др.)

в). *Югославянитѣ* населявали земитѣ, като наченемъ
отъ Алпѣтѣ до Черно и Егейско море, раздѣлявали ся,
както и сега, на четири главны отрасли: 1) *Словенцы*,
2) *Хърваты*, 3) *Сърбы*, 4) *Славенитѣ*, които пріели ис-
послѣ названіето *Българи*; по Урало-Чудското племе, кое-
то основало въ Мизіѣ царството си (678 год). Тѣ ся
раздѣляли на нѣколко племена (Браничевци, Драговичи,
Сакулати, Бързаці (Берзякы), Вагенеты, Велегостичи,
Милчанѣ, Езеричи и др.)

с). *Источнитѣ Славяне*, които пріели испослѣ наз-
ваніето *Руси*, живѣли въ бассейнитѣ (улитѣ) на Днѣс-
трѣ, Днѣпрѣ, Двинѣ и Горнѣ Волгѣ: *Хорвати*, *Ту-*
верци, *Волянѣ*, *Дулѣбы*, *Древляне*, *Полянѣ*, *Сѣверяне*,
Радимичи, *Вятичи*, *Кривичи*, *Дреговичи*, *Словѣне* и друг.

Врѣзь това еще, Славенскы колоніи ся явяватъ въ

името Сърби е было общо на всичкыѣ Словены и послѣ
е нечезнѣло. (Пр.)

Германіѣ, Малж-Азія, Сиріѣ и въ Арабскыѣ владѣнія на Сициліѣ, въ Сѣвернѣ Африкѣ и Испаніѣ.

Прострапство което завземали ⁽⁴⁾ Славенитѣ, было грѣмодно, и ако вече писателитѣ въ VI вѣкѣ ги наричатъ народъ многоброинѣ, бескраинѣ; на по-послѣднитѣ писатели, напрімѣръ, отъ VII вѣкѣ, имъ ся виждало, че тѣ не можтъ и да ги прѣброятъ: така възрасла бройността на славенскыѣ народѣ.

Но всичкы тѣзи Славенскы племена не успѣли да даджтъ здравж основж на по-далечныйтѣ си бытъ и развитіе; само на нѣкои ся вдало да създавжтъ царства и така да ся възвисятъ надъ пѣрвобытныйтѣ животъ на отдѣленыѣ родове, общины и племена, вѣбно независимы едни отъ другы. Въ Западныѣ Славены възникнажли само двѣ царства — *Чехското* и *Поляското*. У всичкыѣ другы Западно Славены стремленіята на нѣкои князове да събержтъ подъ еднж повечко силнж централнж власть нѣколко племена были само кратковрѣменны, или останжли само опытанія. Таквозъ было именно Моравското царство (Велика Моравія), което траяло само едно столѣтіе, и нѣколко дребни царствица у Балтійскыѣ Славены. Господарственнѣ элементъ въ Чехіѣ было племето на собствено Чехытѣ, въ Польшѣ — племето на Полянытѣ; около тѣзи двѣтѣ племена ся събирали въ по-траины цѣлокупности съсѣднитѣ, найблискыѣ и найдалечнитѣ славенскы племена, надъ които князували князоветѣ на двѣтѣ поменжты племена.

Источнитѣ Славени не създали господарството сами си, а създали имъ го чуждеземци: Господарственнѣ элементъ ся явяватъ тука Норманскыѣ Варягы, които дошли въ 862 годинж « да князуватъ и да владѣжтъ. » Тѣзи Варяжкы князове въ теченіето на единъ вѣкѣ (X) събрали многоброиныѣ источны Славенскы племена въ едно цѣло — Русіѣ. Подобно на това ся случило и въ

(4) По това направленіе което дава авторжтъ на движеніето на Славенытѣ не истълкувано е появеніето имъ въ нѣкои отъ тѣзи страны що забѣлзва, за това ный не смы напълно съгласны съ него върху распрѣдѣленіето на Славенытѣ и прижданіето имъ въ Европж само отъ кждѣ сѣверъ.

источинѣтъ часть на южнѣтъ Славены, гдѣто, както вече по-горѣ казахмы, основали царството сѣщо тѣи иноплеменницѣтъ, Българе (678). Но и у двата тѣзи Славенскы клонове вліяніето на иноплеменницѣтъ было твърдѣ слабо, за да ся удържи на дълго; чуждата малобройна стихія скоро исчезнѣла въ грѣмаднѣтъ массѣ на славенството, като оставила подирѣ си незабѣлѣжителны дири. У Сърбытѣ, Хърватытѣ и до нѣйдѣ у Словенцѣтъ основали царства, ако и дребни, собствѣннытѣ имъ князове.

Приеманіето на Христіанството — събытіе твърдѣ важно въобще въ исторіѣтъ на всичкѣтъ Европейскы народы и таквось което рѣшавало тѣхното по-далечно развитіе — станѣло въ особенностъ важно и рѣшително за славенскѣтъ народы. Народытѣ, съ които граничили Славенытѣ на Западъ и Югъ — Нѣмцитѣ, Италиенцитѣ и Гърцитѣ, станѣли Христіане много по-рано и стремили ся слѣдъ това да распространѣтъ христіанството и у съсѣдытѣ си.

Първытѣ зачатки на христіанството у западнѣтъ и южнѣтъ Славены были повечето мимолетни и безъ здравѣ основѣ, поради това дѣто че Нѣмскѣтъ, Италиенскѣтъ и Гръцкѣтъ мисіонери не знаяли Славенскѣтъ языкѣ. Само на апостолытѣ братія, Константина (Кырилла) и Мееодія, Солунскѣтъ рожденци и на тѣхнытѣ ученици ся вдало въ IX и X вѣкове да распространѣтъ и да утвърдятъ христіанството въ по-гольмѣтъ часть отъ Западнѣтъ и южны Славены. Неможемъ да ся сумнѣваме никакъ, че ако бы продължавало да съществува единството на тогашнѣтъ черквѣ, то и всичкѣтъ Славены въ скоро време имаше да приемѣтъ христіанството отъ тѣзи апостолы и отъ тѣхнытѣ ученицы и послѣдователи, а съ него заедно и важнѣтъ символъ на народното единство — Славенското писмо и « Словѣнскѣтъ » языкѣ, на който изнайнапрѣдѣ были прѣведены всичкѣтъ богослужебны книги.

Но тогазъ еще все по-силно и по-силно ся проявявали признацитѣ на распадваніето на христіанскѣтъ черквѣ на двѣ половины, тогазъ еще кышѣла борбата за първенство между Римъ и Цариградѣ. Тази борба

станѣла особено *роковѣ* и рѣшителнѣ за Славенитѣ и за тѣхното по-нататашно развитіе.

Южнитѣ и Западнитѣ Славени ся намѣрвали именно на рѣскѣтѣ на двата патріархата — римскѣйтѣ и цариградскѣйтѣ, и когато расколѣтъ между Западнѣтѣ латинскѣ и Источнѣтѣ грѣцка черквы ся втраилѣ, то естествено, тази борба и пѣйнитѣ послѣдници докачили найвече Славенитѣ. Въ южнитѣ Славени западната черква трѣбала да устѣпни повечето на источнѣтѣ черквѣ, къмѣ койѣто ся примѣкнѣли именно Българитѣ и Сърбитѣ, безѣ да гледамы на всичкѣйтѣ усилія на римскѣйтѣ папы да ги привлекѣтъ къмѣ себе си. Хърватитѣ и Словенцитѣ ся присѣдинили на западнѣтѣ черквѣ. Подирѣ това пріелѣ источнѣтѣ черквѣ и рускѣйтѣ народѣ. На черковнитѣ расколѣ ся присѣдинили подирѣ това еще и другы важны обстоятелства, които еще повече втраили раздробеніето на Славенитѣ. Римскѣйтѣ папы, като прѣнесли римскѣтѣ императорскѣ коронѣ на Френскѣйтѣ и Нѣмскѣйтѣ кралѣ придобили си въ тѣхното лице могущественнѣ съюзникѣ за распространіе на авторитета си и на властѣтѣ си: императоритѣ « на свещеннѣтѣ римскѣ имперіиѣ на нѣмскѣй народѣ » сами по себе си, като Нѣмци, вече завоеватели « всѣкога умножатели на Имперіиѣтѣ » считали ся въ право да подчиняватѣ на папѣ и на себе си, на духовнѣтѣ и свѣтскы власти, на кръста и на ножа, всичкѣйтѣ другы народы. Освѣнѣ тѣзи опасностѣ отѣ странѣ на римсконѣмскѣйтѣ « кръстѣ и мечѣ », за Славенитѣ, и безѣ това вече разіединены, настанѣла нова бура, въ слѣдствіе на койѣто Славенството, тѣй да кажемѣ, было разсѣчено на двѣ части. Дивитѣ Маджари или както ги наричали Славенитѣ, Угри, Онгри, Венгри, единоплеменци на Хуннитѣ, Аваритѣ и Българитѣ, вмѣкнѣли ся въ древнѣ Дакѣиѣ и Панноніиѣ, истрѣбили или си подчинили тамошнитѣ Славени (и Румѣжны) около 900 годинѣ и на развалинитѣ на Великѣ Моравѣ и въ Прѣддунавскѣ Българіиѣ основали държавѣтѣ си, която не трѣгнѣла по диритѣ на Хуннитѣ, Аваритѣ и Българитѣ, а ся спазила, и не ся пославенчила, ами си останѣла Маджарска. И Маджаритѣ, бла-

годареніе на вліяніето на Чехитѣ, примѣкнѣли ся къмъ Западнѣтъ черквѣ. По слѣдствие на това дѣто че ся основало Унгарство Кралство станѣло и отдѣленіето на южнѣтъ Славены отъ западнѣтъ, и прѣдаваніето на тѣзи послѣднѣтъ на наступателнѣтъ политикѣ на Римско-Нѣмскѣтъ Имперіѣ и на съединеннѣтъ съ неѣ латинскѣ черквѣ.

Латинската черква одържала сѣщо тѣй побѣдѣ въ Чехіѣ, въ Моравіѣ и Полшѣ, кѣдѣто была занесена отъ Чехіѣ. Зачаткѣтъ отъ Славенско богослуженіе, които напрѣдливо ся развивали и въ двѣтъ земи, испослѣ съвсѣмъ исчезнѣли тукъ. Чехската и Поляшката черквы станѣли части на Западнѣтъ Латинскѣ черквѣ и тѣй народѣтъ Чехскѣй и Поляшкѣй влѣзли въ кръгѣтъ на Западно-европейскѣтъ народы и на тѣхнѣтъ културѣ. Съ това ся рѣшила и сѣдбата на Балтѣйскѣтъ и Лабскѣтъ Славены, които си оставали еще въ поганство, безъ да гледать на това че тѣхнѣтъ съсѣды Поляцитѣ, Чехитѣ, Нѣмцитѣ и Датчанитѣ были пріели христіанството: споредъ тогашнѣтъ понятія, тѣ трѣбало, или да станѣтъ Христіяны, или, като язычници, да бѣдѣтъ истрѣбены.

При тѣзи прѣмѣны явява ся все повече и повече и онази вражда и умраза между двѣтъ съсѣдни племена Славенското и Нѣмското, вражда и ненависть които съпровождать всичкѣтъ славенскѣ исторіѣ. Тази умраза, причинѣтъ на којто сѣ скрѣты въ прѣдисторическѣтъ врѣмена, излѣзла на лице отъ самото първо сблѣскованіе на двѣтъ племена и повела къмъ страшны, непрѣкъсваны войны и до сега недоискараны. Токо кажи всичката исторія на Западнѣтъ Славены, а до нѣйдѣ и на Источнѣтъ, не е нищо друго, освѣнь постоянны сблѣскованія и борба на тѣзи двата елемента — на Нѣмскѣйтъ и Славенскѣйтъ, който, като ся осѣтилъ въ особно положеніе, трѣбало най напрѣдъ да защищава сѣществованіето си. Характеристическѣтъ черты на Славенѣтъ — вѣтрѣшнѣтъ междуособицы, безграничната любовь къмъ свободѣ и не желаніето да ся покоряватъ на централнѣ власть — повели гы къмъ политическѣтъ слабостъ и были причина на това дѣто на Сла-

венитѣ не ся вдало да създадѣтъ силно господарство по примѣрътъ на съседнитѣ Нѣмцы, които, понеже отъ само себе си были повече склонны къмъ завоеванія, а освѣнь туй и съсрѣдоточены подѣ силнѣ власть, — впущали ся връзь своитѣ расподѣлены, вѣковы врагове, споредѣ думитѣ на единѣ нѣмскый лѣтописецѣ, добывали « славѣ и велико и широко господство, когато Славенитѣ ся бѣяли за свободѣ и за да избѣгнѣтъ отъ крайно робство. »

Тази племенната умраза между Нѣмцитѣ и Славенитѣ ся явява естествено по-силна у тѣзи Славены, които живѣяли въ по-близко съседство съ Нѣмцитѣ, именно — у Чехитѣ, Поляцитѣ и Лабскитѣ и Балтійскитѣ Славены. Тѣзи умразѣ иж не смекчило дори и прѣсманіето на християнството. Нѣмцитѣ, по нѣкаквѣ си врожденнѣ гордость и надуту високомѣрие, не прѣставали да прѣзиратѣ Славенитѣ и языкѣтъ имѣ, както забѣлѣзва пѣрвыйтѣ чехскый лѣтописецѣ Козма.

Голѣма злочестина за Западнитѣ Славены было това, че тѣ не могли да основатѣ на дълго силно господарство, което да бы могло да начене съ успѣхѣ борбѣтъ съ силнѣтъ и съсрѣдоточенѣ римско-нѣмскѣ имперіѣ.

Всичкитѣ по-голѣмы Западно-Славенскы господарства ся распадали съ смъртѣтъ на основателитѣ си. Така, вече Само былѣ събралѣ (627—662) много славенскы племена, като начнешѣ отъ Алпійскитѣ Словенцы и до жителитѣ на прибрѣжіята на Лабѣ, Одрѣ и Вислѣ и сполучливо воювалѣ съ Аваритѣ и Франкитѣ. Каквото него былѣ събралѣ въ едно господарство по-голѣмѣтъ часть отъ Западнитѣ Славены и Светополкѣ Моравскый (870—894), за усмиряваніето на когото Нѣмцитѣ были принудены да повыкатѣ Маджаритѣ, отъ то на сетнѣ вѣрнитѣ свои съюзници противу Славенитѣ.

По примѣрътъ на Сама и Светополка ся стремили и чехскитѣ и полскитѣ князове да съберѣтъ, до колкото было възможно, подѣ своѣѣ власть западно-славенскитѣ племена, за да въспрѣтъ настѣпваніето на Нѣмцитѣ. Тѣи дѣйствовали въ X-й вѣкѣ двамата чехскы Болеславовци, господствованіето на които ся простира-

до далеко на истокъ въ Поляшкытѣ земи, до самытѣ граници на Руссіѣж.

Но съществованіето на всички тѣзи господарства не было продължително; тѣ исчезвали съ смъртьтѣж на своитѣ основатели. На таквѣжъ сѣщо участь подпаднало и най блескавото Западно-Славенско господарство, основанното отъ наслѣдника на чехскытѣ Болеславовцы, полскыйтѣ князь Болеслава Храбраго (992—1025). Този силный «краль Славенскый» избралъ Чехскытѣж Прага за сръдоточіе на могущно Славенско господарство, което споредъ неговый планъ, трѣбало да обзема всички Западни Славены, Чехытѣ, Мораванытѣ и Словацкытѣ, Лабскытѣ Сърбы, Лютичитѣ и Поляцкытѣ. Подъ ударитѣ на този «грозенъ Славенинъ», «рыкающій лвъ», «ядовитѣж змѣя», — съ таквизи епитеты чествали Болеслава съврѣменнитѣ Нѣмци — нѣмскытѣ войски падали на очитѣ си, треперяла всичкиа римско-нѣмска имперія, и най-послѣ, трѣбало да ся примири съ мыслытѣж да има до себе си силнѣж западно-славенскѣ държавѣж, отъ коѣжто, за свой ущербъ, ся отчигарили Чехытѣ.

Но съсъ смъртьтѣж на Болеслава исчезнало и неговото господарство, което не можѣлъ вече да възобнови чехскыйтѣж Брячиславъ (1039). Отъ то на сетнѣж западно-славенскытѣ народы живѣѣжтъ скромно, заслонены отъ силнѣж Германіѣж. Чехытѣ трѣбало да ся примъкнѣжтъ къмъ неѣж, ако и да ся ползували въ неѣж съ исключително положеніе. Полша ся избавила отъ подобнѣж участь само поради голѣмото си удалеченіе — ако и да имали и на неѣж притязаніе всичкитѣ силни римско-нѣмскы императори, — и непрѣкъсваната борба на Нѣмцытѣ съ Лабскытѣ и Балтійскытѣ Славены, съ коѣжто дълго време ся занимавала експансивната нѣмска сила.

П. Р. С.

(Ще ся продължи).

ПРАВОУЧЕНІЕ И ПРАВОУЧИТЕЛИ.

Нѣма сумнѣніе че най-нуждната за чловѣка наука е тая която го учи какъ да живѣе добръ; но за злѣ честь, на днешното врѣме тѣя е най-занемарената и е ще повече между насъ които въ възрожденіето си днесъ имамы необходимѣ нуждѣ отъ подпорѣжтѣ на едно свѣсно рѣководство за наставленіе и назиданіе въ новийтъ животъ който наставаме въ ликѣтъ на народытъ и въ мѣстото което ще хванемъ между тѣхъ и ный като народъ за напрѣдъ.

Понеже имамы намѣреніе въ това наше списаніе да говоримъ колкото ни е възможно по-често и за този отдѣлъ на полезнытъ знанія, то за интересно на нашитъ читатели виждамы да имъ по-расправимъ най-напрѣдъ на кратко за по-главнытъ и знаменитытъ отъ старытъ нравоучители, които сѣ учили и писали по тѣзи часть вѣнъ отъ божественното ученіе на Словото Божіе което е първата и главна основа на всеко правоученіе.

Зороастръ.

Зороастръ былъ философъ и царь, както казувать, на Бактріѣ що е въ Персіѣ, во времето на Даріа сына Истаспова. Споредъ спазенытъ за него свѣдѣнія, той ся родилъ отъ сиромасы родители, и въ младинытъ си былъ робъ на нѣкого отъ пророцытъ израилевы, на Данила споредъ едни, или на Іезекила споредъ други. Но за вѣрно ся сматря, че е изучилъ законытъ, догмытъ и религіознытъ обычаи на Израилскыйтъ народъ, които и вѣстановилъ въ Персіѣ, едни неизмѣнены а други попрѣправены. Ако приглѣдамы и заблѣжымъ колко мѣчно нѣщо е нравственното и религіозното промѣненіе на народытъ, трѣба да ся чудимъ за това що казвать, че Зороастръ извършилъ това въ Персіѣ, въ разстояніе на петъ или шесть години.

Догмытъ на Зороастровѣжтѣ религіѣ были: самовластностьта на чловѣка, вѣскрѣсеніето на мртывытъ, прѣродителскыйтъ грѣхъ, безсмртіето на душѣтѣ, и бѣдуційтъ сѣдъ и въздаяніе-

то. Догматизиралъ двѣ начала, едно на доброто, Ормжда, и друго на злото Яромана.

Неговитѣ нравственны зарѣжки, въ които ся споменувало всичкото друго, были чистотата и не развалата на мыслитѣ, на думытѣ и на работытѣ.

Конфуцій.

Конфуцій, най-добрыитѣ отъ кытайскытѣ философы ся родилъ около 550 год. прѣди Христа; происхождалъ отъ императорскый родъ; былъ и Мандаринъ (началникъ) въ едно малко кытайско царовище; умрѣлъ на седемдесетъ и три години. Ськратеніето на неговото нравственно ученіе е това, че

Человѣкъ е длъженъ да ся покорява Богу, да го почита и да му служи.

Да обыча ближнійтѣ ся като себе си.

Да покорява страситѣ си на разумѣтъ, и да не прави нито да помысля нищо което е противно на здравыйтѣ разумѣ.

Добродѣтелята принадлежи на человѣцытѣ отъ всякой разредѣ; за туй когато разредѣтъ на благороднытѣ не дава на Правителството велики мжжіе, царѣтъ трѣба да си ги избира между добродѣтелнытѣ граждане, и отъ тѣхъ да съставя разредѣтъ на благороднытѣ.

Достойныйтѣ царь употрѣбява подданицытѣ си въ управленіето, както архитекторытѣ дръвитѣ въ зданіята; за малкъ нѣкой недостаткъ не отвврля онова що е добро и достойно да бжде подпорка на зданіето.

Ако владѣтельтъ иска да исказва всякога той прѣвъ мнѣніето си, нѣма да има съвѣтницы.

Мудростята сѣди на високо мѣсто, но въскачаніето до неѣж не е толкозь мжно, както изобщо ся го въобразяватъ; колкото отивашъ по-нагорѣ, толкозь по-лесно го намѣрвашъ.

Постоянната добродѣтель е по-полезна за единъ царь, неже най-тънката и мнооисхытрителна политика.

Ако искашь да запазишь държавжѣ си, казвалъ на единъ владѣтель, воювай доблественно срѣщу непріятелитѣ си; воювай обаче еще по-доблественно противу страситѣ си, ако искашь да запазишь и самъ себе си,

Не казувай на другытѣ за себе си нито добро, защото нѣма да тя повѣрватъ; нито зло, защото ще повѣрватъ по-вече отъ колкото имъ казувашъ.

Есопъ.

Есопъ ся родиль, както казувать, въ Фригіѣхъ, около 576 години прѣди Христа. Като былъ робъ въ Атинѣхъ, изучиль нравственнѣхъ философіѣхъ; продаденъ былъ испослѣ на нѣкого си Кеанта отъ Самосъ и най-подиръ на философа Ядмона отъ истый островъ. Ядмонъ отъ почитаніе къмъ учението и добродѣтельтѣхъ на Есопа, пусилъ го най-послѣ свободенъ.

Казувать че Лидійскыйтъ царь Крезъ, като чуваль за добртѣхъ славѣ на Есопа, поканилъ го да дойде въ царството му, дѣто като отишелъ, съ нравственнѣхъ си алегоріи и съ вѣжливѣхъ си обходѣ придобиль голѣмо почитаніе и любовь между развратнѣхъ дворяне, когато Солонъ, който съврѣменно ся намѣрвалъ тамо, съ строгѣхъ си нравственность неможѣлъ да угоди на царя.

Солоне, казалъ веднѣжъ Есопъ на атинскыйтъ законодатель, не трѣба да пристѣпваме никакъ при царіетѣхъ, или ако гы приближаваме трѣба да имъ казуваме работы угодни.

Не трѣба да имъ казуваме нищо или да имъ казуваме всякога истинѣхъ, отговорилъ Солонъ по-философскы и по-честно.

Есопъ прѣвъ е прѣдставиль животнѣхъ и растѣніята до говорятъ ужъ, за да може чрѣзъ това по-кратко да поучава чловѣчнѣхъ и да поправа недостаткѣхъ и смѣшнѣхъ имъ навывновенія. Но твърдѣ малко ещѣ Есоповы басни има спазены до насъ, а останжло е този видъ еписанія да носятъ неговото име. Онова що расказвать нѣкои за неговото животоописаніе ужъ повѣчето е измыслицы.

Сократъ.

Сократъ философъ Атинянинъ, родиль ся 467 години прѣди Христа. Баща му Софронискъ на име, былъ ваятель, а майка му Фенарети, баба. Отъ найнапрѣдъ изучиль бащиното си художество, въ което и доста напрѣднжлъ. Ходиль е много пжтя и като простъ войникъ на войнѣхъ и ся билъ юнашкы за отечеството си. Той можалъ съ дарованіята си да възлѣзе до найголѣмыхъ чинове на републикѣхъ, но не рачиль, а вдаль ся на пълно въ нравственнѣхъ философіѣхъ, да поучава и увѣщава чловѣчнѣхъ на добродѣтельтѣхъ. Неговата нравственность е толкози права и чловѣколюбива, щото праведно казуваль Цице-

ронъ, че ѝ е взелъ отъ небето. Само чрезъ разумъть си познавалъ сществованіето на одного само бога; и като държилъ дааа събщи това божественно откровеніе, обвиненъ былъ като беззбожникъ отъ жрецытъ на Церерж, и быде осжденъ да шѣ отроож въ 71-тж годинж на възрастътъ си. Животътъ и нравственчннытъ му поученія ся намѣрватъ въ Платоновытъ списанія. Глжжкбокоуміето и высотата на добродѣтельж у Сократа ся виждатъ и отъ слѣдующытъ неговы малко размышленія.

Ако Богъ, казвалъ на ученицытъ си, е скрылъ отъ насъбъ, природжж на сществата, показалъ е обаче въ тѣхъ сществооованіето на своето божество, на мждростъж, на силжж и на блаччгостъж.

Мждростъта е, казувалъ, здравіето на душжж.

Опъзи отъ чловѣцытъ, които възгордени за богатствата сиви ставали хулители сравнявалъ гы съ коніе гордящы ся за раззкошното си сѣдло и за златижж си юздж.

Платонъ.

Платонъ Атинянинътъ философъ, ся казвалъ испърво Ариччстоклей, но послѣ останжлъ извѣстенъ подъ името Платонъ, събъ което го именовалъ учительтъ му на бореніето, защото му былии широка гърдытъ, родиль ся 426 години прѣди Христа и умрѣлътъ на 81 годинж. Былъ отъ добъръ и знатенъ родъ, и нагржденътъ ученикъ на Сократа. Ходиль въ Египетъ, дѣто казувать нѣковии че изучиль и догмытъ на Гудейскыйтъ народъ; но както и дааа е колкото за това, Платоновытъ идеи иматъ толкози подобіе събъ Св. Писаніе отъ Ветхый Завѣтъ, щото Нуменій отъ Апаліж Сиччрійскж го нарича Моисей Атинянинъ. Когато ся вържлъ отътъ Египетъ, отвориль училище въ прѣдградіето на Атинж, и то саяя наричало Академія, отъ което и ученицытъ му ся наричали посепослѣ Академически.

Подиръ Сократовжж смъртъ, списалъ и издалъ все що былътъ чулъ отъ него; защото Сократъ не е написалъ нищо освѣтъ нѣббколко Есоповы басни, които прѣвелъ и на стихове, когато былътъ затворенъ въ тъмницжж. Платонъ е писалъ за физически ии метафизически нѣща и држ. но найдостославното отъ списаніятааа му сж нравственнытъ разговоры, на които слогътъ е благороденъбъ, и нравственното му ученіе въобще чудесно. Заради высотжжж на идентъ си и за изящнытъ си умственны дарованія е нареоо-

чень божественный Платонъ. Прѣдставя на вѣжду Бога наказатель на злодѣяніе, и наградитель на добродѣтель; дава найправы аксіомы за любовьтѣ къмъ ближняго, за общыи интересъ и дрѣ.

Когато виждалъ нѣкого челоуѣка да прави нѣкоиѣ бесчестнѣ работѣ, не го одумвалъ, но замыслялъ ся и пыталъ вѣтрѣшно себе си, да не бы и той да е направлялъ нѣкога нѣщо таквозь.

Аристотель.

Аристотель ся родилъ 382 години прѣди Христа въ Македонскыйтъ градъ Стагирѣ. Отъ найнапрѣдъ былъ ся вдаль въ военны занятія, по послѣ ся посветилъ на философіѣтѣ; былъ подражатель на Платона; подирь смъртьтѣ на учителя си, отишелъ въ Еолийскыйтъ градъ Атарнеѣ, на който владѣтельтъ Хермій му былъ пріятель; но когато хванѣли Хермія съ измамѣ и го прѣдали Артаксерксу, Аристотель ся върнѣлъ въ Македоніѣ, повыканъ отъ Филипа Македонскаго за учитель на сына му Александра, дѣто живѣлъ осемъ години и послѣ отишелъ пакъ въ Атинѣ, и отворилъ общо училище. Голѣмцытѣ въ Атинѣ му устѣжили Лицейтѣ, и тамо прѣдавалъ философіѣтѣ. Съврѣменно съ него прѣдавалъ и Ксенократъ въ Платоновѣтъ Академіѣ. Александръ Великый подбудилъ Аристотеля да напише естествонѣтѣ исторіѣ на животнѣтѣ, и му допратилъ осемстотинны таланты (1) да разнесе, за да събере животны и другы потрѣбны срдѣства за това изучваніе. Подирь врѣме нѣкой си жрецъ Цереринъ навадилъ Аристотеля като нечестивъ, та за да не пострада и той както Сократа, побѣгнѣлъ въ Халкыдѣ Еврипекскый градъ, дѣто и умрѣлъ на 63 години. За смъртьтѣ му едни казуватъ че былъ отровенъ, другы, че умрѣлъ отъ колець, а трети пакъ, че умрѣлъ ужъ отъ ядъ, защото неможѣлъ да истѣлкува приливѣтъ на Еврипѣ, но това послѣднето ся вижда да си нѣма мѣстото.

Найдобрытѣ Аристотелевы Списанія сѣ логыката, правоучителнѣтѣ и политическытѣ му наставленія, исторіята на животнѣтѣ, поетиката и риториката. Списаніята му за нравственостьтѣ и политикѣтѣ сѣ пълны съ наймудры наблюденія.

(1) Единъ талантъ ималъ днешнѣтѣ цѣнѣ на 1400 руб. срдѣ.

843
34682

Теофрастъ.

Теофрастъ е былъ Лезвіецъ и сиромашкый сынъ, ученикъ найнапрѣдъ на Левкышъ, послѣ на Платона и найпослѣ на Аристотеля, когото и наслѣдувалъ въ училището му въ 324 год. прѣди Христа, еще издалъ и списаніята му; а и самъ той е списалъ много нѣщо, но за жалость не сж ся спазили освѣни нравственнытъ му характеры, нѣщо за растеніята и каменословіето. Списаніето си за нравственнытъ характеры го е написалъ когато былъ на 99 години; а то показва цвѣтуційтъ му и на този възраст разумъ, природното му расположение къмъ шеговитость, и не порабощеното му съзираніе, че можалъ да распознава толкози добръ погрѣшкытъ и смѣшнытъ недостаткы на съвременнытъ. Живѣлъ 107 години и ся занимавалъ съ изучаваніе и придирваніе до самѣтъ си смъртъ. Казвать че като умиралъ, пожаловалъ ся на Бога, защото не былъ далъ на чедовѣка доста години, за да осъвършенствува духътъ си; това показва колко осѣщаль нуждѣтъ за обработваніе на разума. За това ималъ обычай често да казува: «Бесполезното потрошаваніе на врѣмето е найдостоосждителното распухство.

Цицеронъ.

Цицеронъ Марко Туллій римленинъ ораторъ и философъ ся родилъ 105 години прѣди Христа въ Италянскыйтъ градъ Арпано. Баща му ся постаралъ добръ да изучи сына си и за туй го испратилъ въ Римъ, да изучи тамо грѣцкыйтъ языкъ и философійѣтъ, въ които и напѣрѣднѣлъ добръ и станѣлъ голѣмъ философъ и ораторъ. А като прославилъ и спаслъ отечеството си съ мудростѣтъ и добродѣтелѣтъ си, убилъ го безчеловѣчно въ 43-тѣ години прѣди Христа, по заповѣдъ на Марка Антонія нѣкой си Римленинъ Попилій, когото той по-напѣрѣдъ былъ отървалъ отъ смъртъ, когато были го обвинили въ отцеубійство.

Спазенытъ Цицероновы списанія сж ораторско искуство, слова, писма, политическы нравоученія, и дрѣ., всицкы много добры за многоученіето и дълбокото му разсужденіе. Ако разгледвамы общественныйтъ му животъ, ще намѣримъ че Цицеронъ ималъ гражданскѣ добродѣтели, былъ шаливъ и отъ всякѣ странѣ достолюбезенъ; едничкыйтъ недостаткъъ що ималъ былъ този, че обычалъ твърдѣ много ироніѣтъ (лекытъ присмѣхъ и подигравкѣтъ).

Когато единъ отъ ораторытъ, на име Марко Аппій, защищавалъ еднѣ голѣмѣ сѣдѣж, пріятельтъ му, когото защищавалъ, примолилъ му ся да покаже въ словото си голѣмо вниманіе, точностъ, ученностъ и истиннолюбіе. Цицеронъ, който былъ чулъ това, като чулъ и Аппія да говори, извикалъ му: «*Та толкозъ ли кораво сърдце си ималъ да не изпълнишъ ни едно отъ желаніята на пріятеля си?*»

Канинѣй нѣкой си станжлъ Ипатъ (областоначалникъ, вадлія), но подиръ дванадесетъ часа го свалили отъ ипатството; Цицеронъ като отивалъ съ другытъ сенаторы да честитятъ на новоназначенныйтъ ипатъ: *Да побързама, реклъ, да пристигнемъ, дадѣ не ся е свършило и на тогозъ ипатството.*

Цицеронъ ималъ зеть който былъ нисѣкъ и дребенъ. Веднѣжъ той, зеть му, прѣпасанъ съ дължъ сабіж, идялъ при него да го посѣти. Като го видѣлъ Цицеронъ съ тѣзи сабіж, «*кой си е игралъ тѣй, реклъ, та е прикачилъ зетя ми о тѣзи сабіж?*»

Таквызи сѣ были подигравкытъ и ироніитъ Цицероновы. А за нравственнытъ неговы изреченія и мудрованія може всякой да сѣди отъ малкото тѣзи що прилатамы тука.

«Има ли человекъ, казвалъ той, който да гледа небето и да наблюдава всичко що става въ него, и пакъ да не разбира че него го управлява прѣвысшій Умъ? който ся сумнѣва за това, може сѣщо тѣй да ся сумнѣва и да ли има слѣнце.

Познай себе си, не ся казва само за да ся унижава человекъ, но казува ся и за да осѣща той своето достоинство. Наистинѣ всякой человекъ, като испытыва вжтрѣшно себе си, ще намѣри дири отъ божеството и, като гледа себе си като храмъ, въ който Богъ е положилъ душѣтъ образъ на божеството си, ще да мысли и ще прави достойно на Божіето присѣтствіе.

Прѣдпочитамъ свидѣтелството на съвѣстѣтъ си, а не онова що казвать за мене человекытъ извѣнъ.

Найголѣмото наказаніе на злодѣца е неговата совѣсть. Него го смущавать и прѣслѣдвать го не пламоносны Ериніи, но вжтрѣшнитѣ и не отлчны изобличенія на съвѣстѣтъ, който сѣ награжденіята на злото.

Да счетѣ ли нѣкога като свободенъ человекъ оногозъ, когото владѣ жена? Свободенъ человекъ ли е онзи на когото заповѣдва жена каквото си ще, и той не може да ѣ отрече, или да ѣ ся въспротиви? Исека ли му нѣщо? трѣба да ѣ го даде; выка ли го? трѣба да тича; пѣди ли го? трѣба да бѣга; плаши

ли го? трѣба да трепери. Такъвъ единъ челоуѣкъ, ако бы ще и найблагородныйтъ, азъ го смяtramъ не просто като слугъ, но като найнископѣлзящъ робъ.

Безчинята на страститѣ не произлѣзватъ отъ другадѣ, по отъ непокореніето ни на правый разумъ.

Съ двѣ думы можемъ да опрѣдѣлимъ добродѣтельтъ, като кажемъ че е правъ разумъ.

Всичкытъ други удоволетвія не сж нито за всяко врѣме, ни за всякой възраст, ни за всяко мѣсто; но ученіето си има сгоджтъ презъ всичкытъ животъ: образува младостътъ, ползува мжжскыйтъ възраст, благодари старческыйтъ, утѣшава злополучіето, придружава челоуѣка день и нощъ, весели го въ градътъ, занимава го на село, прави го да си отпочива въ полето.

Нека ся грыжемъ за здравіето си; да правимъ умѣренно упражненіе на тѣлото; да ядемъ и да пиемъ колкото е доволно за да подкрѣпяваме тѣлеснытъ си силы, а не до прѣсыщеніе, което вмѣсто да подкрѣпя още повече гы съсипва. Но нека да показваме и за нуждытъ на духа сжщото, дору и още повече промысляніе отъ колкото за тѣлото; защото духътъ г. е. умътъ е свѣтилникъ, отъ който никога не трѣба да линева маслото; а то инакъ времето като минува може да го угаси съ крилото си.

Обычамъ млададѣ да приличатъ въ нѣщо си на старытъ, и старытъ на млададѣ. Ако пазимъ това правило, ще остаряваме тѣломъ, но не и духомъ.

Вспомяніето на добродѣтеленъ животъ е найучѣшнително то прибѣжище на смъртныи часъ. Въ което време и да ся скончава благодѣтельныйтъ челоуѣкъ, нѣма да ся поплаче че не е живѣлъ доволно.

Никой не може да ся сумнява, освѣнъ ако е ствѣсѣмъ скотетвенъ, че душата е сжщность твърдѣ проста, нераздѣлна и слѣдователно безсмъртна; защото смъртъта не е освѣнъ раздѣленіе и разложеніе на сложнытъ.

Бжди увѣренъ, че за всичкии който сж ся подвизавали добръ за варденіето, защищаваніето и наращеніето на отечеството си, има опрѣдѣлено мѣсто, дѣто ще ся наслаждаватъ на безкрайно благополучіе.

Нека голѣмцытъ да бжджтъ добъръ примѣръ на народа, и всичко ще отива добръ. Когато страститѣ и злинытъ на голѣмцытъ прѣлѣжжтъ (тацисатъ), всичкыйтъ градъ ся осквернява. Когато голѣмцытъ живѣжжтъ злѣ, по два начина бывать гибел-

ни за общества; не само че тѣ биваат лоши граждани, но и на други прѣдават лошевинѣтъ, не само че тѣ сѣ развратни, но и другитѣ развращаватъ. Примѣрътъ на тѣхното зло е по лоше отъ злото което тѣ правятъ.

За извършваніе на онова което е общо добро за всички, трѣба да е съединена разумността съ силѣтъ.

За да сѣди нѣкой за друго да ли е мудръ, необходимо е да бѣде самъ той по-мудръ.

Не знаѣж защо повечето чловѣци прѣдпочитатъ повече да ся лѣжатъ, и упорно да ся каратъ за едни коиъ да е угодни тѣмъ идеѣ, а не да тѣрсятъ хладнокръвно истинѣтъ.

Колкото единъ чловѣкъ е честенъ, толкозь повече ся затруднява да подозрява другитѣ за безчестни.

Никога не съмъ помыслялъ като истински добрини нито съкровищата, нито палатитѣ, нито чиноветѣ, отъ които добывамы почестъ и власть, нито удоволствіята на които ся заробватъ чловѣцитѣ; всякога виждамъ, че сѣщото ненаситство си остава въ срѣдъ изобиліето; защото жаждата на страститѣ не угасва никога. Чловѣцитѣ ся измѣчватъ не само отъ пожеланіето на придобиваніето, но и отъ страха на загубѣтъ. И тѣи друго истинско добро азъ не знаѣж, освѣнь онова що е съгласно съ правдѣтъ, съ честносттатъ, и съ добродѣтельтъ.

Нека ми ся смѣе и да ми ся приемива който ще, азъ всякога давамъ прѣдпочтеніе на правый разумъ, а не на вечкитѣ безумни идеи на простолюдіето.

Нека употрѣбяваме въ разговоритѣ си сладостѣтъ на Сократовитѣ ученицы; далечъ да бѣде отъ насъ инатѣтъ; нека бѣде честенъ гласѣтъ на изговаряніето; не трѣба да държимъ приказваніето като собствено наше стезаніе, но да потърпяваме да има въ него всякой дѣлъ, кѣкто и въ другитѣ нѣща.

Много ся лѣже онзи който го блазни че ще може да сполучи да го почитатъ хората всякога, когато носи лѣжовниъ маскъ на добродѣтель. Онова що е само отгорѣ, за малко време трае, защото прилича на цвѣтътъ, който едвамъ са яви и подирь малко улита. Но истинното почитаніе има кореніе дълбоко, и всякога расте.

Да ся излѣже нѣкой е чловѣческо; но да упоретвува въ излѣгваніето си то е свойственно само на оногозъ който нѣма никакъ умъ въ главѣтъ си.

Нѣма на свѣтътъ нищо понесносно нѣщо отъ колкото е езуменъ честитъ.

Каквы похвалы не ся падать на правыйтъ разумъ, когато человекъ, за да бжде честить всякога, не му трѣба друго освѣнь да ся покорява на правый разумъ. П. Р. С.

КРИТИКА.

Практическа Алгебра за ученици въ срѣдни училища, написана на англійскый отъ *В. Гринлифъ*, а прѣведена отъ *Ив. А. Тонджоровъ*. Издава Книжарницата на Хр. Г. Дановъ и Сие. Вѣна, 1868. Цѣна 15 гр.

При четеніе-то на книгъ-тѣ, заглавіе-то на коѣкто приведохме пд-горѣ, неволно и прѣди всеичко ражда ся въпросъ — съ каквѣ цѣль е тя издадена? Ималъ ли е науумъ прѣводачъ-тъ да прѣвежда учебникъ по Началнѣ-тѣ алгебрѣ за въ оныя училища, дѣто ся прѣподава тозъ отдѣлъ математика, а такожде — ималъ ли е онъ прѣдъ очи българскы-тъ училища, за които е тя назначена? Въ книгъ-тѣ ный не видимъ никое прѣдисловіе. Прѣдъ самы-тъ «изясненія и забѣлѣжванія» намираме единъ бѣль листь, прѣдзначенъ, види са, за прѣдисловіе, което обаче прѣводачъ-тъ не успѣлъ да напише; а между това да бѣхъ казаны нѣколко думы за назначеніе-то на пустеный-тъ въ свѣтъ прѣводъ не щѣше да е злѣ, понеже условія-та както за съставленіе, така и за прѣвежданіе на еднаж книгъ или учебникъ прѣдзначенъ за школы, сѣ твърдѣ различны, а обясненія-та както на издатель-тъ, толко повече на прѣводачъ-тъ, устранили быхъ всекой поводъ за недоразумѣніе отъ странѣ на критикъ-тѣ, която безъ това трѣба да прибѣгва къмъ гатанки и прѣдположенія.

Ако сѣдимъ по заглавіе-то на книгъ-тѣ, която трѣба да е особенно интересна за насъ по туй, че е прѣведена отъ другъ весьма богатъ въ литературно отноше-

нѣ языкъ — англійскій, и носи на лице си думѣтъ: «за ученицы отъ срѣдни училища,» ный безъ друго ще заключимъ, че книга-та, що лъжи отпрѣди ни, е учебникъ по Началнѣ-тѣ алгебрѣ, нѣ съ друго име — «Практическа Алгебра,» назначена за въ общеобразователны-тѣ ни, тѣтъ наречены, срѣдни училища.

Нѣ, освѣтъ това, не было бы злѣ отъ странѣ на прѣводачъ-тѣ, Г. Тонджорова, прѣдварително и правичко да си кажеше мнѣніето врѣху тозѣ прѣдмѣтъ; инакъ ный не знаемъ, що, напримѣръ, разбира той подѣ «Практическѣ алгебрѣ» за въ срѣдни училища, съ що ся е рѣководилъ при избираніе-то на реченѣ-тѣ книгѣ; по каквы съображенія, напримѣръ, сѣ употрѣбены тѣзи или онѣзи термини, зацо нѣкои стати, които никакъ не принадлежатъ къмъ курсъ-тѣ на срѣдни-тѣ училища, а — на университетъ-тѣ, сѣ прѣведены както си сѣ въ оригиналъ-тѣ и, най-напоконъ, по кои убѣжденія нѣкои пѣкъ сѣ исхвърлены като да сѣ съвсѣмъ непотрѣбны въ прѣводъ-тѣ? Отговори-тѣ на всички тѣзи въпросы въ прѣдисловіе-то были быхѣ весма умѣстны, зацо-то наши-тѣ тѣтъ наречены срѣдни училища, въ които ся явѣжда този *сухъ практическый учебникъ*, сѣ общеобразователны училища, които трѣбва да имѣтъ не исключительно практическо направленіе, а доколкото ся може и теоретическо: понеже тѣзи наши единственны училища за насъ сѣ и *Гимназиѣ и Семинариѣ и Академиѣ и Университеты и учителскы семинариѣ*, изъ които излизатъ както наши-тѣ търговци, така и учители за първоначалны-тѣ ни школы.

Нѣ ако самъ прѣводачъ-тѣ не е можель да каже нѣщо врѣху това, то нека видимъ що гласи прѣводъ-тѣ му.

Нѣ прѣди това, ный ще забѣлѣжимъ, че Г. Тонджоровъ не е прѣвелъ на бѣлгарскый языкъ реченѣ-тѣ «Практическѣ алгебрѣ» по кое-годѣ съображеніе, зацо-то това ный не видимъ и въ самѣ-тѣ книгѣ и, слѣдователно, нѣмаме право да му вѣрваме. Тозѣ *сухъ практическый учебникъ* е написанъ за американскы-тѣ училища, а разбира са не всичко, що е пригодно за тѣхъ, може да бѣде пригодно и за наши-тѣ училища. Съ то-ва ще е съгласенъ и Г. Тонджоровъ. Нѣ американци-

тъ сж хора съ наукѣ, у нихъ има много различни и добръ уредены училища, измежду които ще има, навѣрно, и училища съ чисто практическо направленіе. Изъ първигѣ, въобще, излизать учены по разны специалности, а также и бѣдѣщи-тъ имъ учители; изъ вторы-тъ — излизать хора съ практическо образование по разны клонове на промышленность-тѣ. Ето въ такыва училища, въ които главно вниманіе ся обръща врѣху практическ-тѣ странѣ на животъ-тъ може да бѣде употребень и приложенъ съ ползѣ чисто практическый учебникъ на Грилифа. Нъ у насъ такыва училища нѣма; изъ едны и сѣщы училища трѣбва да излизать и търговци и учители, дѣто ще каже и *преведеный-тъ учебникъ е неприемливъ у насъ и, слѣдов., не оправдава никоя цѣль*. И така, повтаряме, въ тозъ случай нашій-тъ прѣводачъ при избираніе-то на книгѣ-тѣ не ся е рѣководить съ никои научны съображенія, защото не видимъ да си е уяснилъ той — доколко си има мѣстото «Практическата алгебра» въ наши-тъ *едни и единственны срѣдни общеобразователны училища*.

За да оцѣнимъ достоинство-то както на прѣводъ-тъ, тѣй и на самѣ-тѣ книгѣ, ный ще избираме фактове изъ самѣ-тѣ книгѣ, която, впрочемъ, говори по-ясно нежели всекое прѣдисловіе. Явно, книга-та е прѣведена и издадена за *учебникъ* въ наши-тъ училища — цѣль и прѣдположеніе достойны за вниманіе. При разгледваніе-то на книгѣ-тѣ ный ще бѣдемъ до колкото е възможно снисходителны къмъ тѣмны-тъ страны на прѣводъ-тъ, нъ нѣма да мълчимъ, ще говоримъ, защото назначеніе-то на книги за *учебници* въ школы-тъ ни има твърдѣ голѣмѣ важность въ дѣло-то на образование-то на млады-тъ ни. А прѣди да начнемъ, ще си позволимъ да припомнимъ Г.Г. прѣводачу и издателю, че *литература-та е искусство, а не занаятъ, а критика-та е свѣстенъ сѣдѣ, нъ не самоволна расправа!*

На първѣ-тѣ страничкѣ въ прѣводъ-тъ ето какъ ни прѣвожда опрѣдѣленіе-то на алгебрѣ-тѣ:

«Алгебра е наука по којшто смѣтаме съ бѣлѣгы.»

Като вземемъ въ вниманіе думытъ «*смѣтаме съ бѣлѣгы*», ный никакъ не можемъ да ся съгласимъ съ то-

ва опредѣленіе, защото по своѣж-тѣ неопредѣленность то едва ли може да ся търпи въ математическый языкъ; при това, свързанитѣ осѣмъ думы не даватъ никое съсерѣдоточено понятіе за наукѣ-тѣ — алгебрѣ. Що ли бы казалъ авторътъ, Гринлифъ, ако прѣводачь-тѣ му истѣлжуваше алгебрѣ-тѣ тѣй: *The algebra is a science, by means of whom one counts wits marks?* Що е искалъ да каже прѣводачь-тѣ съ «*бѣлѣгы*», изведижъ не можемъ да са доземемъ. Нѣ ный можемъ да вѣрваме, че Г-нъ Тонджоровъ е искалъ да каже, може бы, *знакове* вмѣсто неговитѣ «*бѣлѣгы*»; нѣ и това е недостатъчно за да даде понятіе за самый-тѣ прѣдмѣтъ на Алгебрѣ-тѣ: защото Алгебра-та не току съ едни знакове борави, а има въ неѣж още и *буквы*, по които ся и различава най-много тазъ наука отъ аритметикѣ-тѣ. При това, не е само алгебра-та, що борави съ знакове: Аритметика-та, Геометрія-та, Тригонометрія-та, Физика-та, Механика-та и другы, сѣ науки, по които смѣтаме съ такыва бѣлѣгы (знакове). Нѣ като прочетемъ по-надолу въ §§ 2 и 3, дѣто е показана отчасти разлика-та между Алгебрѣ-тѣ и Аритметикѣ-тѣ, ный видимъ по смысль-тѣ, че подъ «*бѣлѣгы*» прѣводачь-тѣ иска да разбира «*буквы-тѣ на азбукѣ-тѣ*»; ала веднага слѣдъ това четемъ: «*и другы бѣлѣгы, на които стойность-тѣ*», дума той, «*ся знае или не, спорядъ както е положено*», отъ което можемъ заключи, че прѣводачь-тѣ подъ «*другы бѣлѣгы*» разбира още и знакове-тѣ на главнитѣ дѣйствія въ Алгебрѣ-тѣ, които споредъ него имали още и *стойность* (sic!). Това е досущъ бескниженъ прѣводъ, и прѣводачь-тѣ не е разбиралъ самъ що е ималъ наумъ да каже! Врѣху туй, смѣемъ да забѣлѣжимъ Г. Тонджорову, че единственны-тѣ знакове въ Алгебрѣ-тѣ, които можѣтъ имѣ величинѣ (неговѣ-тѣ стойность) «*спорядъ както е положено*», сѣ току само буквы-тѣ на азбукѣ-тѣ; всичкитѣ другы знакове на алгебрически-тѣ дѣйствія сѣ просто *условны знакове*, които указватъ каквы дѣйствія трѣбва да ся извършѣтъ надъ нѣкои алгебрически величини, и нѣмѣтъ *ни стойность, ни величинѣ, ни цѣнѣ* (такывѣ сѣ: =, +, —, ×, :, ÷, <, > и другы),

Ный не можемъ да не съжалѣемъ, че нашій-тъ прѣ-
 водачь така наивно прѣвежда и пише за прѣдмѣтъ, кой-
 то по сжцинѣ-тѣ си изысква особенно точно опрѣдѣле-
 ніе и нѣколко пд-подробно изложеніе, и особенно за то-
 ва, че горне-то опрѣдѣленіе въ математическо отноше-
 ніе е крайне несъстоятелно, Г. Тонджоровъ бърка едно
 понятіе съ друго, а това ся срѣща току-речи на всекъ
 страницѣ, тѣй що неволно ни доходи на умъ френска-
 та поговорка, че «с' est l' algebre pour lui.» Ами що
 ли ще ти разбере. Като забѣлѣжимъ, че рѣчь-та *сила* е
 употрѣбена съвсѣмъ не на мѣсто вмѣсто *стъпень* — по-
 неже мѣсто-то на *сила* = force е въ Физикѣ-тѣ, — ный
 ще помодимъ Г. Тонджорова да вникне въ слѣдуище-
 то и разбере, че

\sqrt{a} е *квадратный корень*, или *корень отъ вторѣ стѣпень*
 изъ *a*, а не второй корень, както онъ проповѣдва;

$\sqrt[3]{a}$ е *кубический корень*, или *корень отъ третѣ стѣпень*
 изъ *a*, а не третій корень;

$\sqrt[4]{a}$ е *корень отъ четвѣртѣ стѣпень* изъ *a*, а не четвър-
 тый корень;

$\sqrt[5]{a}$ е *корень отъ петѣ стѣпень* изъ *a*, а не петый корень
 и т. н.

А за да види прѣводачь-тъ гдѣ е мѣсто-то на ду-
 мы-тѣ: *първый, второй, третій*, и т. н., ще го Попро-
 симъ да ся потруди и съгледа, че

Уравненіе *отъ 1вѣ стѣпень*: $y-1=0$ има единъ корень, той е
първый $y=+1$.

Уравненіе *квадратно*: $y^2-1=0$ има два кореня, отъ тѣхъ
първый е $y=+1$,
 и *вторый* е $y=-1$.

Уравненіе *кубично*: $y^3-1=0$ има три кореня, отъ тѣхъ
първый е $y=+1$,
вторый е $y=\frac{1+\sqrt{-3}}{2}$,
 и *третій* е $y=\frac{1-\sqrt{-3}}{2}$.

Уравненіе *отъ 4тѣ стѣпень*: $y^4-1=0$ има 4 кореня, отъ тѣхъ
първый е $y=+1$,
вторый е $y=-1$,
третій е $y=+\sqrt{-1}$,
 и *четвър.* е $y=-\sqrt{-1}$, и т. н.

Въ сжще-то мѣсто срѣщаме твррдѣ неумѣстны и несъотвѣтственны съ самото дѣйствиѣ употребены думы: «*извади*» вмѣсто *извлечѣ*, *двигне количества—та въ силж (?)* вм. *възвыси количества—та въ стѣпень*, и др. Сжщж-тж непослѣдователность лыщи и въ § 23. А § 24 е прѣведенъ и написанъ тжй, що и самъ Господь нѣма да го разбере, камо ли ученикъ. Ето що гласи:

«Когато са работи съ неизвѣстны количества, часто става потрѣбно да ся прѣдстави корень-тъ на нѣкоѣж силж на едно количество като 4-ый корень на 3-тѣж-тж силж на *a*. Въ тоя случай ся употрѣблява дробь, числитель-тъ показва силж-тж на (!) коѣжто количество-то трѣбва да са двигне (!), а знаменатель-тъ — корень (?) на силж-тж.»

Този § прилича на *китайскый ферманъ*, нѣ никакъ не на алгебрическо опрѣдѣленіе за ученици, освѣнъ туй, той не е на свое мѣсто!

Ако единъ учебникъ нѣма никое достоинство, то причината ще да е това, че той не удовлетворява извѣстны условія на единъ добръ учебникъ, или ще да има значителны недостатъцы. Такъвъ е прѣводъ-тъ на г. Тонджорова. Г. Тонджоровъ е забравилъ — или тжй разбира, че онъ пише и прѣвежда *математикж* за българскж-тж младежь, а не романъ, въ който и противурѣчія и лъжи можътъ да са търпѣжтъ. Така често онъ самъ си противуречи, на примѣръ, въ § 25 той тълкува за нѣкое си «*просто количество*», и за примѣръ привежда изрѣченіе: *Заб*; нѣ въ § 30 той обяснява какво нѣщо е *сѣставно число* (вм. *количество*), и привежда за примѣръ такъво количество: *абв*, откоето слѣдва, че *просто к Заб* е сжще-то *сѣставно к абв*,

или *просто количество е сѣставно количество!!*

Тука ученикъ-тъ ще ся найде верѣдъ беспрѣдѣльный океанъ на безсмысленность-тж и нѣма да знае на кждѣ да отыде. Противъ здравый разсудкъ той трѣбва да повѣрва г. Тонджорову, че *просто—то количество е сѣставно количество — просто*, само и само за да ся научи *математикж*! Ный все пакъ не можемъ да върваме, че г. Тонджоровъ не знае, че сѣставно-то количество сѣстои изъ просты.

Г. Кырковъ.

(Слѣдва).

СМЪСЪ.

Военныйтѣ разности.

Единъ германскій вѣстникъ обнародва слѣдующиѣ свѣдѣнія за военныйтѣ разности на Европѣ.

При всякото грѣмодно количество на военныйтѣ си бюджетъ Германия държи четвъртый редъ между голѣмыѣ Европейскы силы колкото по разностиѣ, които правятъ за издѣржаніе на войскыѣ си и за други разности по войнишки справы.

Подъ този изгледъ Германия е доста по-назадъ отъ Францъ, защото когато тѣя, Германия, разноси за тѣзи цѣль грѣмдоното наистинж количество отъ 339,602,500 франга, Франца разнося за сжщжтж цѣль цѣлокупното количество отъ 439 милиона фр.; Велика Британія, наедно съ Ирландіиж — 396,498,750 фр. и Росія безбройното количество ежегодно по 540,825,000.; военныйтѣ бюджетъ на австро-маджарскжтж монархіиж възлиза до 225 милиона франга.

Военныйтѣ разности на другиѣ държавы въ Европѣ сж слѣдующиѣ: на Италииж 121 милионъ фр. Испанія на 1872 разносла 96,135,000 фр. Турція, 77,512,500 фр., Белгія 36,870,000 фр., Холландія и Люксембургъ 30,873,750 фр. Швеція и Норвегія 21,491,250 фр. Португалія 19,473,750 фр. Румунія 14,751,750 фр.; Даніѣ, 12,258,750 фр., Швейцарія 10,177,500 фр. Гръція 6,720,000 и найпослѣ Сърбія 4,125,000 франгы.

Ще ся каже че военныйтѣ разности на Европѣ всякж годинж възлѣзватъ на 2,604,736,000 фр. Но ето че военныйтѣ министръ на Германіиж графъ Роонъ, прогласява повторително че поради подежживаніето на разныѣ потрѣбны за издѣржаніе нѣща, количеството отъ 843 фр., което было испонапрѣдъ рѣшено за издѣржаніе на единъ воиникъ за единж годинж въ мирно врѣме, станжло съвършенно недостаточно, и иска да ся покачи то още на повече.

Любопытно ще да е да сравни нѣкой срѣднийтѣ прѣдѣлъ на разностиѣ отъ този родъ, които ставатъ за това и въ другиѣ страны на Европѣ.

Въ Великж Британіиж разностиѣ за единъ воиникъ на го-

динж сж отрѣдены на 1950 фр. въ Францж — на 1000 фр. въ Белгіж и Холландіж — на 940, въ Италіж и Румуніж — на 900, въ Австро-Маджарско — на 862 $\frac{1}{2}$, въ Грьціж — на 825, въ Даніж — на 700, въ Сьрбіж — 675, въ Портогаліж — на 555, въ Норвегіж — на 505, въ Швейцаріж за разноски на единь войникъ въ единь годинж сж отрѣдены 400 фр.

Единь протестанскы вѣстникъ, като излага горнитъ сумы, прилага та казва: Това баснословно количество ако да бы ся разнасяло както трѣба за вещественното и нравственното подобряніе на състояніето на чловѣка, сирѣчь за распространіе на просвѣщеніето, за духовното и нравственното развитіе на душевнытъ силы на чловѣка, за распространіе на наукытъ и на истинното ученіе а най вече за распространіе на вѣчнытъ истинны на Евангеліето, нѣма сумнѣніе че въ малко години, съ Божійжтъ помощъ, могло бы доста много да ся продобри състояніето на чловѣка и тая земіж, на коіжто живѣемъ, и която е сега повечето като юдоль плачевный, прѣвѣржла ся бы въ земный рай.

Дръжъ ся.

Ако си испаднѣжлъ въ злочестинж поради лошето си поведеніе, дръжъ ся, и бѣди за напрѣдъ по-разумень. Ако си пострадалъ отъ погрѣшкытъ на другы, дръжъ ся; не си достоинъ за укоръ. Ако неправедно ся е докачилъ характерътъ ти, дръжъ ся, вѣрмето ще отнеме похулваніето. Ако имашъ лоши непріатели, дръжъ ся, и помжчи ся да направишь щото да не сполучи лошевинята имъ. Ако имашъ благосклонны и вѣрны пріатели, дръжъ ся, да ты зарадвашь и да ты защитишь. Ако ся надѣешъ за безсмъртіе, дръжъ ся, и приготвяй ся да ся удостоишь за него.

Колко нобиратъ нѣкои храмове.

Храмътъ на Св. Петръ въ Римъ побира 54 хыледы души. Миланската Митрополія 37 хыл. Лондонскый Св. Павль 25 хыл. Св. Софія въ Цариградъ 23 хыл. на Св. Дѣва въ Парижъ 21 хыл. Пизенската Митрополія 13 хыл. Храмътъ на Св. Марка въ Венеціж 7 х.

ДВѢТЪ СТИСНАТЫ РЪЦѢ.

На много Читалища и Дружества въ печатаніи ѣмы виждали и виждамы изобразеніето на двѣ стиснаты рѣцѣ. Исторіята и значеніето на туй изображеніе е слѣдующето.

Римленитѣ имали една богыня, която ся казвала *Вѣра*. На който обѣклоето състояло само отъ една бѣла покрывка, което значало *искренность* и *умѣренность*; девизътъ или лозинката на тѣзи богыня была двѣ рѣцѣ съединены, а по нѣкога и двѣ жени които ся държѣли една друга за деснаты рѣкѣ. За туй въ условіята и съгласіята си Римленитѣ имали обычай, както и днесъ между насъ въ нѣкои пазарѣцѣ, да ся хващатъ за рѣцѣ, което има значеніе и бѣлѣтъ че имать намѣреніе да устоятъ на думѣтъ си въ това въ което сѣ останѣли съгласны. Тѣ ли разбиратъ това и тѣ ли го държатъ онѣзи Членове на Читалищата и Дружествата които имать на печатаніи си този знакъ?

Най голѣмыйтъ градъ на свѣтътъ.

Малцина ще да знаѣтъ наистинѣ кой е найголѣмыйтъ градъ на свѣтътъ. Нѣкои мислятъ че е Лондонъ; но такѣвъ наздраво е столицата на Японіѣ Иеддо или Яддо. Споредъ свидѣтелството на достовѣрны обходители този градъ състоялъ отъ единъ милионъ къщи въ които живѣѣтъ до петъ милиона души. Нѣкои отъ улицытъ на този градъ были до 20 англійскы мили дългы.

Дыщеря на истиннѣтъ наукѣ е пріехтственностѣтъ сирѣчь явното искажане на истиннѣтъ и безстрашлявото нейно проповѣдане на явѣ; за това, дѣто видишь печатѣтъ свободенъ, тамъ вѣрвай че има добродѣтель, миръ, безопасность и свобода на гражданытъ.

(Франклино.)

Отъ найнапрѣдъ злѣ отхраненъ (въспитанъ) челоуѣкъ колкото повече науки изучи испослѣ толкозъ по-лошь става.

ПОДАРОЦИ

отъ новото течение на „Читалище“ год. IV.

Г- Н. Кабакчиевъ за Габровското училище	тѣло	1.
„ „ „ за Странското ученич. Дружест.	„	1.
„ Ст. И. Андреевъ (подъ расположеніе на Македонската Дру- жина) за въ Македонія	тѣло	1.
Прѣп. Арх. Стефанъ изъ Търново за въ Македоніѣ	„	1.
Хр. П. Кундурадѣи	„	1.
Ив. П. Ивановъ	„	1.
П. Н. Бояджіевъ	„	1.
П. В. Гюмушевъ	„	1.
Стоенчо Енчовъ Ловченецъ за женс. Дру. въ Габрово	„	1.
Д. С. Іоневъ под. за учениц. въ Пансіона Продановъ	„	1.
Г-жа Евгения Цонева, Анастасія Х. Славчева, Анастасія К. Славчева и Бона Ганова подар. за въ Македонія	„	1.
Г-жж Мариола Панаіотица живкова за женското Дружество въ Търново	тѣло	1.
Г-жж Ламбрини Андреева, Катинка Г. Маркова, Аргирица Д. Янулова и Елисавета Василица за въ Македонія	тѣло	1.
Г. М. Ц. Гърбовъ отъ Плъвенъ	„	1.
„ Г. П. Ивановъ „ Х-лу-Пазарджикъ	„	1.
„ А. Р. Блъсковъ „ Шуменъ	„	1.
„ Д. Димитровъ „ Видинъ	„	1.
„ Теод. Ивановъ „ Елена	„	1.
„ Димитър. Илиевъ „ Севліево	„	1.
„ К. Г. Х. Ангел. „ Видинъ	„	1.
„ Янко А. Енчевъ „ Свищовъ	„	1.
„ Пет. А. Дашевъ „	„	1.
„ Дим. Ц. Коцовъ „ Плъвенъ	„	1.

Настоятелството на «Българ. Читалище въ Цариградъ» като благодари отъ странѣ на цѣлото Читалищно тѣло, на всички поменуты Господа и Господѣи за доброто имъ расположение що сѣ показали въ поддржаніето на Списаніето и распространеніето му извѣстява съврѣменно че съгласно съ Македонската Дружина распоредило е подаренитѣ за въ Македоніѣ екземпляръ да ся испращатъ както слѣдува:

За училищата въ Солунъ, Съръ, Царево, Зеленичане, Ньгованъ, Гюменджа, Мьлникъ, Горне-Броде, Христосъ, Петричь, Давидово, Гевгеліево, Косенець, Богданци, Порой, Водинъ, Неврокопъ, Дорянъ, Кыреч-кюю, Вишенець, Търлисъ, и въ Будинъ (все по Македоніѣ).

НЕКРОЛОГЪ.

На 26 Октомврія 1873 жестоката коса на смъртта покосила безпощадно младыйтъ и росенъ цвѣтъ — Маріѣ Х. Становъ, съпругътъ на Г. Дѣнка Илиева въ Габрово (родена на 1847 Априлія 20). Рано и нечаяно была отгьгнхъта младата съпруга отъ обятіята на съпругъ, на сродници и пріятели, на които оставила желбы неутѣшны.

Съ тихыйтъ и кроткийтъ си нравъ, съ милостивото сърдце и съ дарованіята си, покойната е была не само любезна съпруга, полезна сродница, искренна пріятелка и добра другарка на свръстницытъ си, но еще благопотребна гражданка и родолюбива Българка. На смъртний си часъ Тя не забравила своитъ сьнародницы, сама заплатила за *четыри* тѣла отъ Читалище год. IV, да ся пращатъ въ даръ тритъ въ Македоніѣ нѣкъдѣ, а едното за дѣвическото училище въ Тръвнѣ, а по нейно завѣщаніе достойный ѥ съпругъ поддържа днесъ СЕДМЪ въспитанника въ Габровекый Пансіонъ.

Твърдѣ е тежко лишеніето отъ таквызъ добры и добродѣтелны гражданкы; но Господь дава Господь и зема; нека бжде името му благословено! А на тебе, блага и благодарна Маріѣке, нека ти бжде лека прѣсть и вѣчна паметь!

Знаѣщій и жалащій тя
П. Р. СЛАВЕЙКОВЪ.
